

Lęk-cecha i reaktywność emocjonalna a przesądność uczniów¹

AGNIESZKA BIENKOWSKA

Instytut Psychologii Stosowanej
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
Warszawa

STRESZCZENIE

W badaniach poszukiwano związku między lękiem-cechą i reaktywnością emocjonalną a przesądnością uczniów. W badaniach wzięło udział 75 uczniów klas szóstych (33 dziewczynki i 42 chłopców) jednej z podwarszawskich szkół podstawowych. Analiza statystyczna wykazała istotną statystycznie, dodatnią korelację między lękiem-cechą a przesądnością ($r = 0,33$; $p < 0,01$) oraz bliską istotności statystycznej, dodatnią korelację między reaktywnością emocjonalną a przesądnością ($r = 0,22$; $p < 0,06$). Zarówno lęk-cecha ($\beta = 0,33$), jak i reaktywność emocjonalna ($\beta = 0,25$) okazały się predyktorami przesądności. W wyniku przeprowadzonych badań ustalono również, że dziewczynki charakteryzuje wyższy poziom przesądności w porównaniu z chłopcami ($F = 23,81(1;73)$; $p < 0,001$).

Słowa kluczowe: lęk-cecha, reaktywność emocjonalna, przesądność dzieci

Spóecznie rozpowszechnione, lecz nieznanujące potwierdzenia naukowego, przekonania o istnieniu związków przyczynowo-skutkowych między symbolicznym zachowaniem człowieka a szczęśliwym lub nieszczęśliwym przebiegiem zdarzeń w rzeczywistości zwane są przesądami. Przesądem jest przekonanie, że przechodzenie pod drabiną, spotkanie czarne-

go kota przebiegającego drogę, rozsypana sól przynoszą nieszczęście, a znalezienie czterolistnej koniczyny lub posiadanie końskiej podkowy jest zapowiedzią pomyślnego rozwoju wypadków. Dużą rolę w rozpowszechnianiu starych przesądów i tworzeniu nowych przypisuje się telewizji i innym mediom oraz szkole (Gregory, 1975).

O przesądności dzieci i jej uwarunkowaniach wiadomo, jak dotąd, niewiele. Ciekawe badania postaw magicznych powstałych na gruncie przesądów badał Okruhlica (1989). Badano nasilenie wiary w prawdziwość przesądów (na przykład „Kiedy człowiek spotka kominiarza, złapie się za guzik i pomyśli życzenie, to się ono spełni”), emocji, które im towarzyszą (na przykład „Czy nie jest ci czasem smutno, kiedy widzisz kominiarza, i nie możesz złapać się za guzik, bo go nie masz?”) oraz zachowań (na przykład „Czy chwytasz czasem za guzik, kiedy widzisz kominiarza?”). W badaniach wzięły udział osoby z trzech grup wiekowych: 10–11 lat, 17 i 21–22 lat. Okazało się, że u dzieci wiara w prawdziwość przesądów jest najsilniejsza, ale zarówno zachowania związane z przesądami, jak i emocje, które im towarzyszą, są u nich, w porównaniu z młodzieżą i młodymi dorosłymi, najsłabsze. Dla dzieci przesady mogą być więc źródłem wiedzy o rzeczywistości, która jednak z czasem ulega weryfikacji; z wiekiem słabnie przekonanie, że w przesądach zawarta jest prawda.

Natomiast emocje i zachowania powiązane z przesądami z wiekiem nasilają się. Obecność przesądów w myśleniu ludzi na późniejszych etapach rozwoju należy prawdopodobnie wiązać głównie z funkcjami, jakie pełnią w sferze emocjonalno-motywacyjnej: dawaniu sobie rady ze stresem i napięciami emocjonalnymi.

PROBLEM

Przesądność, rozumiana jako wiara w społecznie rozpowszechnione, irracjonalne przekonania zwane przesądami, jest w przypadku dzieci zjawiskiem słabo poznanym. Szczególnie mało wiadomo o uwarunkowaniach przesądności związanych z indywidualnymi właściwościami jednostki. Przedmiotem dociekań empirycznych przedstawionych w tej pracy są związki przesądności dzieci z pewnymi aspektami ich funkcjonowania emocjonalnego. Spośród czynników determinujących funkcjonowanie emocjonalne skoncentrowano się na lęku-cesze osobowości i reaktywności emocjonalnej, jednej z cech temperamentu.

Wysoki poziom lęku-cechy nie tylko naraża jednostkę na przeżywanie negatywnych emocji (Sosnowski, 1977), ale także uwrażliwia na sygnały zagrożenia (Vasey, El-Hag, Daleiden, 1996; Richards, Richards, McGeeney, 2000), sprzyja interpretowaniu sytuacji niejednoznacznych jako zagrażających (Chorpita, Albano, Barlow, 1996; Hadwin i in., 1997) i wzmaga tendencję do kontrolowania zagrożenia (Kolańczyk, 2003). W niektórych przesądach wystąpienie pewnych sytuacji (jak choćby rozbicie lustra czy rozsypanie soli) przedstawiane jest jako źródło nieszczęścia, pecha. Wyczulenie na sygnały może powodować, że przesady będą przyciągały uwagę osób lękowych. Osoba lękowa, skłonna do nieadekwatnej oceny sytuacji neutralnej jako zagrażającej, łatwo może zaakceptować zawarte w przesądach sugere-

ście, jakoby skądinąd obiektywnie neutralne sytuacje mogły stanowić zagrożenie i być dla człowieka niebezpieczne. W konsekwencji przesady, przynajmniej te, które wiążą się z zagrożeniami, mogą stanowić dla tych osób źródło negatywnych emocji. Warto zwrócić uwagę, że w przesądach zdefiniowany bywa nie tylko rodzaj zagrażających sytuacji, ale również rodzaj środków zaradczych, jakie należy podjąć, żeby ich uniknąć. Tak więc wiara w przesady może być jednym ze sposobów kontrolowania zagrożenia, odzyskiwania poczucia wpływu na rzeczywistość i, ostatecznie, radzenia sobie z lękiem.

Reaktywność emocjonalna jest cechą temperamentu, która wyznacza zapotrzebowanie na stymulację (Klonowicz i Elias, 2003). W przypadku osób, u których występuje wysoki poziom reaktywności emocjonalnej, zapotrzebowanie na stymulację jest małe. Sprawowanie obiektywnej kontroli nad otoczeniem jest wysoce stymulujące i energochłonne. Dla osób wysokoreaktywnych przesądność może być atrakcyjną alternatywą w porównaniu z podejmowaniem rzeczywistych działań mających na celu oddziaływanie na rzeczywistość, ponieważ zapewnia komfort psychiczny bez wysiłku i trudnych działań. W przypadku przesądów wiedza o sposobach i środkach oddziaływania na rzeczywistość dana jest w gotowej formie.

W prowadzonych badaniach poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaki jest poziom przesądności dzieci w badanej próbie?
2. Czy i w jakim stopniu lęk-cecha wiąże się z przesądnością dzieci w badanej próbie?
3. Czy i w jakim stopniu reaktywność emocjonalna wiąże się z przesądnością dzieci w badanej próbie?

Postawiono następujące hipotezy:

Hipoteza 1. Zakładano, że przesądność pozostaje w związku z lękiem-cechą. Oczე-

kiwano, że im wyższy poziom lęku-cechy, tym wyższy poziom przesądności.

Hipoteza 2. Przewidywano, że przesądność wiąże się z reaktywnością emocjonalną. Oczekiwano, że im wyższy poziom reaktywności emocjonalnej, tym wyższy poziom przesądności.

METODA BADANIA

Narzędzia

Do pomiaru przesądności skonstruowano kwestionariusz MM-1 (zob. załącznik 1). Kwestionariusz składa się z dwunastu stwierdzeń odnoszących się do przesądów. Sześć z nich to stwierdzenia związane z zapewnieniem sobie szczęścia lub uniknięcia nieszczęścia bez odwołania się do konkretnych sytuacji, kolejne sześć dotyczy sytuacji szkolnych. Wyboru przesądów dokonano arbitralnie, na podstawie literatury oraz badań pilotażowych: ankiety wypełnianej przez studentów drugiego roku Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego i rozmów indywidualnych z uczniami klas szóstych szkoły podstawowej.

Przeprowadzono pomiar rzetelności skali. Wartość współczynnika α -Cronbacha wyniosła 0,75. Rzetelność skali MM-1 okazała się więc zadowalająca. Zgodnie z zaleceniami Wieczorkowskiej (Wieczorkowska, Kochański i Eljaszuk, 2004), uzupełniono analizę rzetelności skali, sprawdzając jej strukturę, a dodatkowo przeprowadzono analizę czynnikową. W wyniku analizy wyodrębniono jeden czynnik. Wariancja wyjaśniona przez ten czynnik wyniosła 28%. Uzyskany rezultat świadczy o tym, że w kwestionariuszu nie występują podskale. Pytania skali MM-1 wiążą się z jedną zmienną latentną, interpretowaną jako przesądność. Oprócz przesądności, na sposób udzielania odpowiedzi na pytania kwestionariusza może zapewne wpływać również

skłonność do konformizmu czy potrzeba aprobaty społecznej.

Poziom przesądności określany był na podstawie stopnia akceptacji przesądów związanych z zapewnianiem sobie szczęścia i unikaniem pecha oraz przesądów związanych z magicznymi sposobami zapewnienia sobie sukcesu lub uniknięciem niepowodzenia w szkole. Osoba wypełniająca kwestionariusz określała stopień akceptacji każdego stwierdzenia na pięciostopniowej skali: tak (5 pkt.) – raczej tak (4 pkt.) – raczej nie (2 pkt.) – nie (1 pkt.) – nie mam zdania (3 pkt.). W kwestionariuszu MM-1 najniższy możliwy do uzyskania wynik to 12, najwyższy 60 punktów.

Wskaźnikiem przesądności była wartość wyniku czynnikowego uzyskanego przez osobę badaną. Tego rodzaju parametr oblicza się w ten sposób, że każdy wynik skalowy (odpowiedź danej osoby na pytanie kwestionariusza) mnoży się przez ładunek czynnikowy odpowiadającego mu pytania, a następnie sumuje. Wskaźnik oparty na wyniku czynnikowym uwzględnia różny udział pytań kwestionariusza we wskaźniku zmiennej teoretycznej – przesądności. W przypadku zwykłego wyniku (sumy punktów) udział pytań jest z założenia taki sam. Wynik czynnikowy jest więc lepszym, dokładniejszym wskaźnikiem przesądności.

Do pomiaru lęku-cechy wykorzystano skalę C-2 z Inwentarza Stanu i Cechy Lęku dla Dzieci (STAIC) w wersji eksperymentalnej, opracowanego przez Sosnowskiego, Iwaniszczuka i Spielbergera (1989). STAIC przeznaczony jest dla dzieci w wieku 9–12 lat. Wskaźnikiem lęku-cechy był wynik testu, czyli suma punktów uzyskanych przez osobę badaną w skali C-2.

Do pomiaru reaktywności emocjonalnej – jednej z cech temperamentu – wykorzystano odpowiednią skalę z Kwestionariusza Temperamentu Dla Dzieci (KTD) autorstwa Oniszczenko i Radomskiej (2002). Kwe-

Tabela 1. Charakterystyka osób badanych z uwzględnieniem wieku i płci

Wiek	Chłopcy	Dziewczynki	Razem
11;9–11;11	12	8	20
12;0–12;8	28	25	53
13;0–13;7	2	0	2
Razem	42	33	75

stionariusz przeznaczony jest do badania cech temperamentu dzieci w wieku 7–12 lat. Wskaźnikiem reaktywności emocjonalnej była suma punktów uzyskanych przez osobę badaną w skali reaktywności emocjonalnej.

Próba i procedura

W badaniach wzięło udział 75 dzieci: 33 dziewczynki i 42 chłopców, w wieku 11;9 – 13;7 (średnia wieku 12;2). Wszystkie dzieci były uczniami klas szóstych jednej z podwarszawskich szkół. Szczegółową charakterystykę osób badanych ze względu na wiek i płeć zawiera tabela 1.

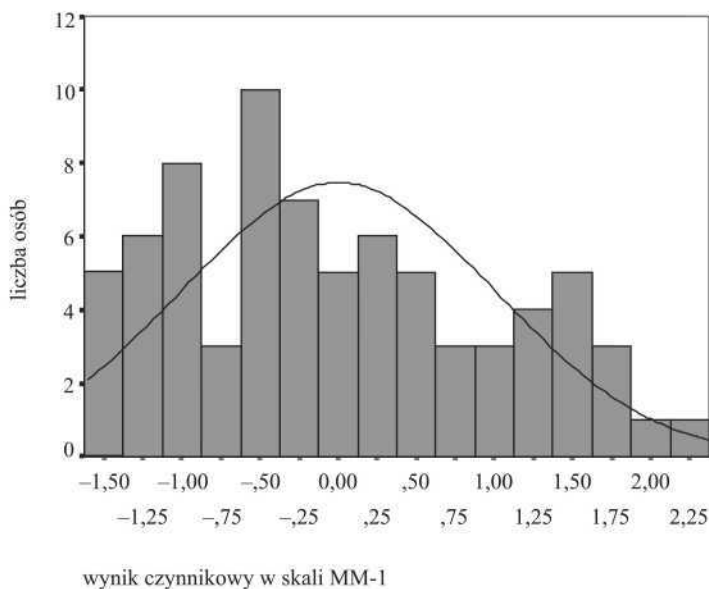
Badania były grupowe; prowadzono je w ciągu dwu tygodni. W pierwszym tygodniu dzieci wypełniały kwestionariusz mierzący

poziom lęku-cechy, w drugim tygodniu następował pomiar przesądności. Oszacowania reaktywności emocjonalnej dzieci dokonywali ich rodzice w czasie zebrania w szkole. Zebrania z rodzicami odbywały się w okresie prowadzenia badań.

WYNIKI

Charakterystyka przesądności w badanej próbie

W prowadzonych badaniach wskaźnikiem przesądności był standaryzowany wynik czynnikowy uzyskany przez osobę badaną w skali MM-1. Skala MM-1 została skonstruowana jako narzędzie do pomiaru poziomu przesądności uczniów. Rozkład wyników

Wykres 1. Poziom przesądności w badanej próbie

czynnikowych (po standaryzacji), uzyskanych przez osoby badane w skali MM-1 mierzącej poziom przesądności, ilustruje wykres 1.

Na podstawie wykresu można stwierdzić, że skłonność do wiary w przesady jest zjawiskiem psychologicznym, charakteryzującym się rozkładem normalnym. Występuje niewielkie przesunięcie tego rozkładu w kierunku wyników niskich.

Charakteryzując zjawisko przesądności u dzieci, warto zwrócić uwagę na różnice w zakresie nasilenia wiary w przesady, występujące między chłopcami i dziewczynkami. Dziewczynki charakteryzuje wyższy poziom przesądności w porównaniu z chłopcami. Średnie arytmetyczne standaryzowanych wyników czynnikowych i odchylenia standardowe w grupie dziewcząt i chłopców przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Poziom przesądności dziewcząt i chłopców w badanej próbie – statystyki opisowe

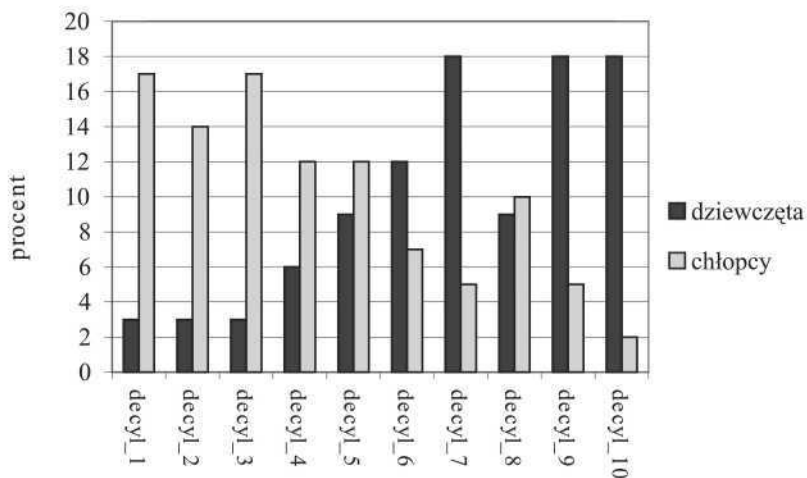
	Wynik czynnikowy w skali MM-1		
	x	s	N
Dziewczynki	0,55	0,92	33
Chłopcy	-0,44	0,84	42

Istotność różnic poddano weryfikacji z wykorzystaniem analizy wariancji. Analiza wariancji ANOVA wykazała, że różnice w przesądności dziewcząt i chłopców są istotne statystycznie: $F = 23,81(1;73)$; $p < 0,001$. Różnice między chłopcami i dziewczynkami w zakresie przesądności ilustruje wykres 2.

Wyniki odnoszące się do dziewcząt i chłopców zaprezentowano na wykresie z wykorzystaniem skali decylowej. Przekształcenia skali dokonano w celu lepszego zobrazowania różnic między dziewczynkami i chłopcami.

Lęk-cecha a przesądność

Poszukując odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu lęk-cecha wiąże się z przesądnością uczniów, uzyskane wyniki poddano analizie statystycznej. Jako miarę współzmienności posłużono się współczynnikiem r-Pearsona. Wskaźnikiem przesądności był standaryzowany wynik czynnikowy uzyskany przez osobę badaną w skali MM-1, wskaźnikiem lęku-cechy natomiast suma punktów uzyskanych w skali C-2 z kwestionariusza STAIC. Wyniki analiz korelacyjnych oddzielnie dla ogółu osób badanych

Wykres 2. Poziom przesądności dziewcząt i chłopców w badanej próbie – wynik czynnikowy w skali MM-1

Tabela 3. Lęk-cecha a przesądność – współczynnik korelacji r-Pearsona

a. dla ogółu osób badanych

Lęk-cecha	Przesądność	
		0,33 p = 0,006 N = 67

■ wynik istotny statystycznie na poziomie $p \leq 0,01$

b. w grupie dziewcząt i chłopców

Lęk-cecha	Przesądność	
	Dziewczynki	0,31 p = 0,090 N = 30
	Chłopcy	0,25 p = 0,139 N = 37

i z uwzględnieniem podziału na dziewczynki i chłopców przedstawia tabela 3.

Wykryto istotną statystycznie, dodatnią korelację ($r = 0,33$; $p < 0,01$) między poziomem lęku-cechy a przesądnością. Im bardziej lękliwe jest dziecko, tym większą ma skłonność do wiary w przesady, zarówno takich, które związane są z zapewnieniem sobie szczęścia lub unikaniem nieszczęścia, jak i takich, które są magicznymi sposobami na zapewnienie sobie powodzenia w szkole.

Analizy korelacyjne, przeprowadzone oddzielnie dla grupy dziewczynki i chłopców, ujawniły dodatnią korelację między lękiem-cechą a przesądnością (na poziomie tendencji) w grupie dziewcząt ($r = 0,31$; $p < 0,1$). W grupie chłopców korelacja między lękiem-cechą a przesądnością jest słabsza, niż u dziewcząt i statystycznie nieistotna.

Reaktywność emocjonalna a przesądność

Podjmując próbę weryfikacji hipotezy, że reaktywność emocjonalna wiąże się z przesądnością uczniów, zgromadzone dane poddano analizie statystycznej. Współczynnik

korelacji r-Pearsona posłużył jako miara siły związku między tymi zmiennymi. Wskaźnikiem przesądności był standaryzowany wynik czynnikowy uzyskany przez osobę badaną w skali MM-1, natomiast wskaźnikiem reaktywności emocjonalnej wynik (suma punktów) uzyskanych w skali reaktywności emocjonalnej pochodzącej z kwestionariusza KTD. Analizę statystyczną przeprowadzono zarówno dla ogółu osób badanych, jak i oddzielnie dla dziewczynki i chłopców. Wyniki przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Reaktywność emocjonalna a przesądność – współczynnik korelacji r-Pearsona

a. dla ogółu osób badanych

Reaktywność emocjonalna	Przesądność	
		0,22 p = 0,055 N = 75

b. w grupie dziewcząt i chłopców

Reaktywność emocjonalna	Przesądność	
	Dziewczynki	0,20 p = 0,278 N = 33
	Chłopcy	0,11 p = 0,496 N = 42

Wykryto słabą korelację dodatnią między reaktywnością emocjonalną a przesądnością na poziomie zbliżonym do poziomu istotności statystycznej ($r = 0,22$; $p < 0,06$). Im większa więc reaktywność emocjonalna ucznia, tym większe natężenie jego wiary w przesady. Korelacje uzyskane osobno w grupie dziewcząt i grupie chłopców są statystycznie nieistotne.

Lęk-cecha i reaktywność emocjonalna a przesądność

Wyniki analiz statystycznych zgromadzonych wyników, potwierdzające stawiane hipotezy o związku między lękiem-cechą a przesądnością oraz między reaktywnością emocjonalną a przesądnością, pozwoliły na sformułowanie przypuszczenia, że obydwie cechy mogą stanowić potencjalne predyktory wiary w przesady. Lęk-cecha i reaktywność emocjonalna nie były z sobą skorelowane ($r = 0,004$; $p > 0,005$). Aby określić, czy uwzględnione zmienne: lęk-cecha i reaktywność emocjonalna, wyjaśniają łącznie istotne statystycznie zróżnicowanie osób pod względem przesądności, przeprowadzono analizę regresji. Wyniki przeprowadzonej analizy zamieszczono w tabeli 5.

Równanie regresji, w którym lęk-cechę i reaktywność emocjonalną potraktowano

jako predyktory przesądności, okazało się statystycznie istotne: $F = 6,63(2;73)$; $p < 0,01$. Współczynnik korelacji wielokrotnej R wyniósł $R = 0,41$. Wartość R podniesiona do kwadratu i pomnożona przez sto pozwala określić procent zmienności przesądności, wyjaśniany łącznie przez obydwa predyktory: lęk-cechę i reaktywność emocjonalną. $R^2 = 0,17$ wskazuje, że uwzględnione w niniejszej analizie predyktory wyjaśniają 17% zmienności w zakresie natężenia przesądności uczniów.

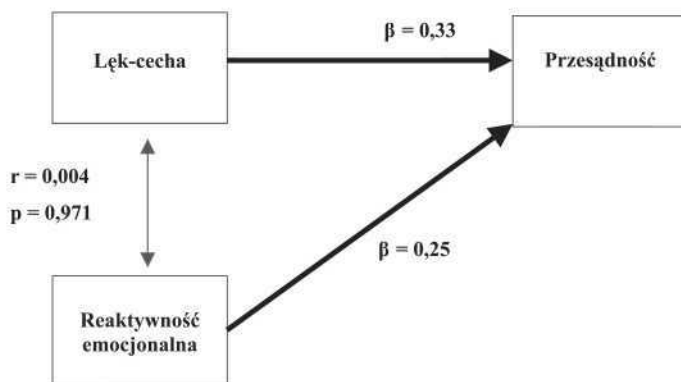
Obydwie zmienne: lęk-cechę i reaktywność emocjonalną, można uznać za predyktory przesądności. Największy i istotny statystycznie wkład w predykcję przesądności ma lęk-cecha. Dodatnia wartość współczynnika regresji b , wynosząca 0,05 świadczy o tym, że wraz ze wzrostem lęku-cechy następuje wzrost poziomu przesądności. Wielkość

Tabela 5. Lęk-cecha i reaktywność emocjonalna a przesądność – wynik analizy regresji

	b	β	t	p
Lęk-cecha	0,05	0,33	2,89	0,005
Reaktywność emocjonalna	0,15	0,25	2,21	0,031
R = 0,41; R ² = 0,17; F = 6,63 df = 2;73 p = 0,002				

□ wynik istotny statystycznie na poziomie $p \leq 0,01$

■ wynik istotny statystycznie na poziomie $p \leq 0,05$

Wykres 3. Lęk-cecha i reaktywność emocjonalna a przesądność

standaryzowanego współczynnika regresji $\beta = 0,33$ pozwala przewidywać, że wzrost poziomu lęku-cechy o jedno odchylenie standardowe jest równoznaczne ze wzrostem poziomu przesądności o 0,33 odchylenia standardowego.

Istotną statystycznie część zmienności w zakresie przesądności wyjaśnia również reaktywność emocjonalna. Tu również dodatnia wartość współczynnika regresji b , wynosząca 0,15 świadczy o tym, że wraz ze wzrostem poziomu reaktywności emocjonalnej następuje wzrost poziomu przesądności. Wartość standaryzowanego współczynnika regresji $\beta = 0,25$ pozwala przewidywać, że wzrost poziomu reaktywności emocjonalnej o jedno odchylenie standardowe jest równoznaczne ze wzrostem poziomu przesądności o 0,25 odchylenia standardowego.

Wyniki analizy regresji dla przesądności prezentuje graficznie wykres 3.

INTERPRETACJA WYNIKÓW I WNIOSKI

Poziom przesądności szóstoklasistów, którzy wzięli udział w badaniu, okazał się niezbyt wysoki. W rozkładzie wyników występuje lekkie przesunięcie w kierunku niskich wartości. Taki poziom przesądności można łączyć z osiągnięciem przez uczniów stadium operacji formalnych (Piaget, 1966), co związane jest z rozwijaniem się myślenia abstrakcyjnego i logicznego. Zdolność do refleksji, która pojawia się w tym okresie życia, skutkuje wahaniem i sceptycyzmem nie tylko wobec siebie i swoich przekonań, ale również wobec tego, co niesie przekaz społeczny. Postępujący rozwój intelektualny umożliwia rzetelną weryfikację własnej wiedzy, co skutkuje porzuceniem części nieracjonalnych przekonań (por. Fehr, 1976). Szóstoklasiści potrafią zapewne spojrzeć krytycznie również na związki przyczynowo-skutkowe, o których mowa w przesądach. Rolą szkoły

i nauczyciela byłoby wspomaganie rozwoju zdolności uczniów do krytycznego myślenia oraz dążenie do zastępowania przesądów sprawdzoną, rzetelną wiedzą naukową. W sferze poznania wiara w przesady nie przynosi raczej żadnego pożytku.

Z przeprowadzonych badań wynika, że wyższy poziom przesądności występuje u dziewcząt. Wynik świadczący o wyższym poziomie przesądności dziewczynek zgodny jest z ustaleniami innych autorów (Blum, 1976; Okruhlica, 1989). Można przypuszczać, że większa przesądność dziewcząt wiąże się z większą skłonnością do ulegania naciskom społecznym, również takim, które związane są z transmisją przesądów. Wyniki niektórych badań (Brannon, 2002) wskazują na istnienie pewnych różnic między kobietami a mężczyznami w zakresie skłonności do ulegania naciskom społecznym. Kobiety w nieco większym stopniu ulegają innym, szczególnie w sytuacji „twarzą w twarz” (Hyde i Frost, 2004).

Przystępując do badań przewidywano, że takie właściwości dyspozycyjne badanych uczniów, jak lęk-cecha i reaktywność emocjonalna, mogą się wiązać z przesądnością. Wyniki potwierdziły słuszność tych założeń. Wzrostowi poziomu lęku-cechy i reaktywności emocjonalnej towarzyszy wzrost poziomu przesądności. Co więcej, poziom lęku-cechy i reaktywności emocjonalnej pozwalają na przewidywanie poziomu przesądności, przy czym lęk-cecha okazał się lepszym predyktorem niż reaktywność emocjonalna. Konieczność radzenia sobie ze spostrzeganym zagrożeniem i negatywnymi emocjami, charakterystyczna dla osób lękowych, w powiązaniu ze skłonnością osób wysokoreaktywnych do wybierania mało energochłonnych środków oddziaływania na rzeczywistość sprzyja wierze w przesady. Uczniowie o wysokim poziomie lęku-cechy i reaktywności emocjonalnej narażeni są na częste przeżywanie negatywnych

emocji, które mogą dezorganizować ich zachowanie. Można przypuszczać, że wiara w przesady pozwala tym osobom w łatwy i szybki sposób odzyskać poczucie wpływu na rzeczywistość, zredukować lęk i niepewność. Adaptacyjna wartość wiary w przesady może polegać na obniżaniu poziomu pobudzenia do poziomu optymalnego

dla osiągania celów drogą bezpośredniego działania. Książka lub zeszyt włożone przed snem pod poduszkę, maskotka przyniesiona na klasówkę mogą działać uspokajająco, ale nie zastąpią nauki. Znaczenie przesądności w przystosowaniu do wymagań stawianych przez otaczającą rzeczywistość wymaga dalszych badań.

ZAŁĄCZNIK 1

Skala MM-1

Treść pozycji
1. Są takie przedmioty, które biorę z sobą na klasówki, żeby przyniosły mi szczęście.
2. Pamiętam, żeby się przeżegnać przed klasówką, ponieważ sądzę, że to pomoże mi zdać.
3. Mam takie ubranie, które zakładam na ważne klasówki, bo wierzę, że przynoszą mi szczęście.
4. Uważam, że to pomaga, jeśli przed klasówką włożę książkę, zeszyt lub notatki pod poduszkę.
5. Wierzę, że kopniaki przed klasówką dają dużą szansę na sukces.
6. Nie dziękuję, jeśli ktoś życzy mi powodzenia na klasówce, bo sądzę, że to mogłoby zapeszyć.
7. Kiedy widzę spadającą gwiazdę, staram się pomyśleć życzenie, bo wierzę, że wtedy się spełni.
8. Sądzę, że czarne koty przynoszą nieszczęście i dlatego staram się ich unikać.
9. Nie wracam do domu po zapomniane rzeczy, bo uważam, że wtedy szczęście mogłoby mnie opuścić.
10. Z lustrem staram się obchodzić ostrożnie, bo wierzę, że potłuczenie go przynosi pecha.
11. Staram się nie przechodzić pod rozkraczonym słupem, bo wierzę, że to naraziłoby mnie na jakieś niepowodzenie.
12. Kiedy mam okazję, szukam czterolistnej koniczyny, bo mam przekonanie, że przyniesie mi szczęście.

PRZYPIS

¹ Prezentowane badania są częścią pracy doktorskiej autorki.

BIBLIOGRAFIA

- Blum S.H. (1976), Some aspects of belief in prevailing superstitions. *Psychological Reports*, 38, 579–582.
- Brannon L. (2002), *Psychologia rodzaju*. Tłum. M. Kacmajor. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Chorpita B.F., Albano A.M., Barlow D.H. (1996), Cognitive processing in children: Relationship to anxiety and family influences. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25, 170–176.
- Fehr L.A. (1976), J. Piaget and S. Claus: Psychology makes strange bedfellows. *Psychological Reports*, 39, 740–742.

- Gregory C.J. (1975), Changes in superstitious beliefs among college women. *Psychological Reports*, 37, 939–944.
- Hadwin J., Frost S., French C.C., Richards A. (1997), Cognitive processing and trait anxiety in typically developing children: Evidence for an interpretation bias. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 486–490.
- Hyde J.S., Frost L.A. (2004), Metaanalizy w psychologii kobiety. Tłum. S. Pikiel, [w:] B. Wojciszke (red.), *Kobiety i mężczyźni: odmiennie spojrzenia na różnice*. 15–47. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Klonowicz T., Elias A. (2003), System regulacji stymulacji. Teoretyczne znaczenie pojęcia, [w:] M. Marszał-Wiśniewska, T. Klonowicz, M. Fajkowska-Stanik (red.), *Psychologia różnic indywidualnych. Wybrane zagadnienia*. 88–103. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kołańczyk A. (2003), Wpływ lęku i poprzedzania afektywnego na oceny poznawcze. *Studia Psychologiczne*, 41(2), 219–235.
- Okruhlica L'. (1989), Magické prejavy založené na poverách u detí a adolescentov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 24, 421–430.
- Oniszczenko W., Radomska A. (2002), Kwestionariusz temperamentu dla dzieci (KTD) oparty na regulacyjnej teorii temperamentu – wersja eksperymentalna. *Psychologia–Etiologia–Genetyka*, 5, 85–98.
- Piaget J. (1966), *Studia z psychologii dziecka*. Tłum. T. Kołakowska. Warszawa: PWN.
- Richards A., Richards L.C., McGeeney A. (2000), Anxiety-related Stroop interference in adolescents. *Journal of General Psychology*, 127 (3), 327–333.
- Sosnowski T. (1977). Lęk jako stan i lęk jako cecha w ujęciu Charlesa D. Spielbergera. *Przegląd Psychologiczny*, 2, 393–411.
- Sosnowski T., Iwaniszczuk D., Spielberger Ch. D. (1989). Polska adaptacja Inwentarza Stanu i Cechy Lęku Dla Dzieci (STAIC). *Studia Psychologiczne*, 27, 1, 67–79.
- Vasey M.W., El-Hag N., Daleiden E. L. (1996), Anxiety and the processing of emotionally-threatening stimuli: Distinctive patterns of selective attention among high- and low-anxious children. *Child Development*, 67, 1173–1185.
- Wieczorkowska G., Kochański P., Eljaszuk M. (2004), *Statystyka. Wprowadzenie do analizy danych sondażowych i eksperymentalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.